

Anna Zellma

Świadomość regionalna katechizowanej młodzieży w świetle badań empirycznych

---

Studia Warmińskie 43, 215-224

2006

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ŚWIADOMOŚĆ REGIONALNA KATECHIZOWANEJ MŁODZIEŻY W ŚWIELE BADAŃ EMPIRYCZNYCH

Treść: Wstęp. — 1. Ogólna charakterystyka świadomości regionalnej. — 2. Problematyka i metodologia badań własnych. — 3. Wyniki badań świadomości regionalnej katechizowanej młodzieży. — 4. Podsumowanie. — Zusammenfassung

W okresie zintensyfikowanych procesów globalizacji i integracji europejskiej wzrasta zainteresowanie „małą ojczyzną”. Budzi się dążenie do poznawania najbliższego środowiska — jego dziedzictwa kulturowego i aktualnie zachodzących procesów społecznych. Szczególnie uwidacznia się to w edukacji szkolnej młodzieży, gdzie nierzadko ma miejsce korelacja celów i treści kształcenia ogólnego i edukacji regionalnej.

Nauczyciele, planując i realizując założenia wychowania do poszanowania regionalnego dziedzictwa kulturowego i formowania postaw proregionalnych, biorą przede wszystkim pod uwagę to, co służy modelowaniu u młodzieży świadomości regionalnej. Najczęściej są to następujące działania dydaktyczno-wychowawcze: przekaz wiedzy o regionie, pomoc w odkrywaniu wartości tkwiących w regionie, kształtowanie tożsamości regionalnej i wprowadzenie w świat wartości „małej ojczyzny”.

W wyniku tych czynności edukacyjnych młodzież kształtuje w sobie świadomość regionalną. Zdarza się jednak, że edukację regionalną w szkole cechuje mała efektywność, co znajduje wyraz w braku świadomości regionalnej u młodego pokolenia. W takiej sytuacji zasadne wydało się zbadanie tego problemu z zastosowaniem sondażu diagnostycznego. Badania przeprowadzono wśród katechizowanej młodzieży. Pamiętając o szczególnej roli nauczania religii w inkulturacji Ewangelii i dialogu interdyscyplinarnym, starano się zwrócić uwagę na udział szkolnego nauczania religii w kształtowaniu świadomości regionalnej młodzieży.

Poniższe analizy zmierzają do poszukiwania odpowiedzi na trzy zasadnicze pytania: jaka jest świadomość regionalna katechizowanej młodzieży? Jaki jest udział szkoły i nauczania religii w nabywaniu przez młodzież świadomości regionalnej? Jakie działania edukacyjne, podejmowane przez katechetę, mogą przyczynić się do formowania świadomości regionalnej u młodzieży?

I. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA ŚWIADOMOŚCI REGIONALNEJ

W pedagogice świadomość regionalna jest powiązana z edukacją regionalną. Często występuje jako komponent postaw proregionalnych. Badacze podkreślają, że w najbardziej ogólnym znaczeniu termin „świadomość regionalna” używany jest na określenie wewnętrznego, subiektywnego stanu zdawania sobie sprawy z przynależności regionalnej oraz z wartości tkwiących w regionie i ich znaczenia dla osoby¹. Pozostaje on w związkach z tożsamością regionalną, co nie oznacza równoznaczności. Tożsamość regionalna cechuje się zdecydowanie większym stopniem emocjonalnego zaangażowania². Istotą zaś świadomości regionalnej są poglądy i przekonania dotyczące regionu — jego specyfiki kulturowej i wartości dziedzictwa kulturowego oraz związane z tym poczucie przynależności do wspólnoty lokalnej. Ten stan umysłowy jednostki charakteryzuje się posiadaniem wrażeń i percepcji (sposprzeżeń) związanych z regionem zamieszkania i/lub pochodzenia, posiadaniem uczuć i emocji wobec „małej ojczyzny”, zdolnością do myślenia o własnym regionie, świadomością przynależności do regionu. Świadomość regionalna pozostaje zatem w ścisłym związku z poczuciem *bycia zakorzenionym w małej ojczyźnie, [czyli] ze świadomością posiadania swego miejsca w otaczającym świecie, a także w sferze specyficznych odniesień w przeszłości, które składają się na poczucie kontynuacji, ciągłości w czasie i przestrzeni*³. Jej zewnętrznym wyrazem jest znajomość dziedzictwa kulturowego regionu, więź z regionem, poczucie wspólnego interesu mieszkańców regionu, identyfikacja z określoną wspólnotą lokalną oraz zdolność do zbiorowego działania na rzecz regionu⁴.

Generalnie — w odniesieniu do młodzieży — świadomość regionalna obejmuje interpretacje poznawcze i afektywne albo emocjonalne więzi z miejscem zamieszkania, najbliższą okolicą, miejscem pochodzenia, które nadają owemu miejscu znaczenie. Stanowi ona konsekwencję indywidualnego rozwoju psychicznego młodzieży, z niewielkim udziałem czynnika emocjonalnego. Istotną częścią świadomości regionalnej młodego pokolenia jest zbiór poglądów, przekonań i postaw wobec „małej ojczyzny” jako obszaru zamieszkania i działalności — postrzeganego w kontekście wartości narodowych, państwowych, ogólnoludzkich⁵. Stąd ten rodzaj świadomości powstaje i kształtuje się na bazie różnych aspektów wiedzy o regionie oraz udziału w społeczności lokalnej. Chodzi tu o interakcje, które skłaniają młodzież do wspólnych działań, w toku których następuje rozpoznawanie wartości regionalnego dziedzictwa kulturowego, uznawanie ich za znaczące i wprowadzanie

¹ P. Petrykowski, *Edukacja regionalna. Problemy podstawowe i otwarte*, Toruń 2003, s. 206.

² J. Runge, *Region, regionalizm oraz świadomość i tożsamość regionalna w świetle badań geograficznych*, w: *Badania nad tożsamością regionalną*, pr. zb. pod red. A. Matczaka, Łódź – Ciechanów 1999, s. 36–37.

³ B. Synak, *Kilka uwag na temat społeczno-kulturowych funkcji i zasad edukacji regionalnej*, w: *Tu jest moja ojczyzna. Materiały z konferencji „Edukacja regionalna – dziedzictwo kulturowe w regionie”*, pr. zb. pod red. E. Lamparskiej, I. Bruckiej, Ł. Knop [in.], Gdańsk 1999, s. 19.

⁴ Tamże.

⁵ Ministerstwo Edukacji Narodowej, *Dziedzictwo kulturowe w regionie. Założenia programowe*, Warszawa, październik 1995, s. 12–13.

w różnorodne formy zaangażowania społecznego. W konsekwencji rodzi się poczucie więzi z „małą ojczyzną”⁶.

Wielu badaczy podkreśla, iż świadomość regionalna kształtowana jest od momentu narodzin człowieka — jako konsekwencja indywidualnego rozwoju biologiczno-psychicznego. Zostaje ona dopełniona o procesy związane z dostrzeganiem odmienności społeczno-kulturowej, czyli o to, co wiąże się z formowaniem się tożsamości. Jej kontynuacja następuje w kolejnych etapach rozwoju — aż po jesień życia⁷.

Istotne znaczenie w nabywaniu i rozwijaniu świadomości regionalnej młodzieży ma edukacja regionalna. Sama bowiem teleologia nauczania i wychowania regionalnego zwraca uwagę na wspieranie młodzieży w poznawaniu regionu i wartości związanych z jego dziedzictwem kulturowym, odczuwaniu więzi z „małą ojczyzną”, jak też na motywowanie do aktywnego udziału w społeczności lokalnej⁸. Inne czynniki przyczyniające się do powstania świadomości regionalnej to rodzina, Kościół, instytucje społeczno-kulturalne i środki społecznego komunikowania. Przekaz tradycji regionalnych w rodzinie, jak również w innych wspólnotach i stowarzyszeniach może intensyfikować poglądy, przekonania i postawy młodzieży wobec regionu⁹.

II. PROBLEMATYKA I METODOLOGIA BADAŃ WŁASNYCH

Wspomniane wyżej komponenty świadomości regionalnej i czynniki warunkujące jej kształtowanie u młodzieży skłoniły do podjęcia badań nad świadomością regionalną z uwzględnieniem opinii katechizowanej młodzieży. Cele szczegółowe badań sformułowano następująco: 1) stwierdzenie i określenie elementów konstytuujących świadomość regionalną katechizowanej młodzieży; 2) zbadanie, w jakim zakresie i w jaki sposób nauczanie religii wpływa na świadomość regionalną młodego pokolenia. Przedstawiona analiza pozwoli choć częściowo odpowiedzieć na pytania: jaka jest świadomość regionalna katechizowanej młodzieży?, w jakim stopniu nauczanie religii wpływa na poznawanie przez młodzież regionu, rozwijanie więzi z „małą ojczyzną” i motywowanie do aktywnego udziału w życiu społecznym.

Założono, że szkolna katecheza przyczynia się do kształtowania świadomości regionalnej młodzieży. W programie nauczania religii, począwszy od IV klasy

---

⁶ Do takich wniosków doszła m.in. I. Lewandowska, badając w 2000 roku młodzież i nauczycieli historii kilku wybranych szkół średnich w regionie Warmii i Mazur; zob. i por. I. Lewandowska, Świadomość regionalna olsztyńskich uczniów. Wyniki badań, *Echa przeszłości* 1(2000), s. 177–187.

⁷ I. Lewandowska, Czym jest edukacja regionalna?, *Kwartalnik Edukacyjny* 3–4(2002), s. 94–95; E. Nowakowska, Kształtowanie się świadomości regionalnej na Pomorzu Szczecińskim, Warszawa – Poznań 1980; J. Runge, jw., s. 36–37.

⁸ A. Horbowski, A. Krzanowski, Edukacja regionalna w praktyce pedagogicznej, *Kwartalnik Edukacyjny* 3–4(2002), s. 106–109.

⁹ Szerzej na ten temat zob. np. w: A. Zellma, Edukacja regionalna jako problem katechetyczny, *AK*, 2002, t. 138, z. 1, s. 108–116; także, Kształtowanie tożsamości regionalnej młodzieży w toku interakcji katechetycznych, *SW* 39: 2002, s. 419–431.

szkoły podstawowej, poprzez gimnazjum, a skończywszy na liceum, technikum i szkole zawodowej, wymienia się ważne zadania katechezy w dziedzinie edukacji regionalnej. Koncentrują się one wokół wspomagania katechizowanych w przyswajaniu pojęć i nazewnictwa z zakresu regionalnego dziedzictwa kulturowego, tradycji i zwyczajów regionalnych, odkrywaniu uniwersalnych wartości zakotwiczonych w kulturze regionalnej, budowaniu związku z parafią i Kościołem partykularnym. Niekiedy też proponuje się odwołanie do tego, co najbliższe — do „małej ojczyzny”, jej dziedzictwa, tradycji i zwyczajów, by powiązać to z wartościami ewangelicznymi, zintegrować treści, pogłębić je i uzupełnić, a przez to uzdolnić uczniów do wieloaspektowego postrzegania dziedzictwa kulturowego regionu i przygotować do apostołstwa w regionie¹⁰. Zadania te są zbieżne z kształtowaniem u katechizowanych świadomości regionalnej.

W celu zgromadzenia materiału empirycznego w październiku i listopadzie 2004 roku przeprowadzono badania w Zespole Szkół Samochodowych w Olsztynie. Dobór próby z populacji „katechizowana młodzież szkół ponadgimnazjalnych” miał charakter doboru losowego. Kwestionariuszem ankiety objęto ogółem 234 chłopców¹¹. Ograniczenie terenu badań do jednego miasta i jednej szkoły podyktowane było względami ekonomicznymi i praktycznymi (bliskość, dostępność). Znaczącą rolę odegrała także swoistość cech występujących w danej zbiorowości chłopców. Znaczna część respondentów mieszka w małych miejscowościach regionu warmińsko-mazurskiego i codziennie dojeżdża do szkoły. Miejsce zamieszkania i zderzenie ze społecznością wielkomięską pozwala doświadczać różnic między tym, co związane z najbliższą okolicą, w której często procesy kulturowe mają wyraźny aspekt regionalny, a dużym miastem, w którym widoczne są wpływy globalizacji.

W trakcie badań zastosowano kwestionariusz sondażu diagnostycznego, opracowanego przez autorkę artykułu. Młodzież uczestnicząca w badaniach wypełniała — w czasie jednej jednostki lekcyjnej — anonimowy kwestionariusz ankiety. Zawierał on przeważnie pytania zaopatrzone w kafeterie półotwarte i koniunktywne oraz pytania otwarte. Pozwoliło to poznać opinie badanych o istocie „małej ojczyzny”, edukacji regionalnej, czynnikach, które decydują o więzi młodego pokolenia z regionem. Uwzględniono także źródła wiedzy o regionie, wpływ szkoły na edukację regionalną młodzieży, rolę katechety w kształtowaniu się świadomości regionalnej oraz związane z tym oczekiwania uczniów.

Do analizy zaklasyfikowano — w drodze losowej — 220 wypełnionych sondaży diagnostycznych. Wszystkie ankiety ponumerowano od 1 do 220 i oznaczono je skrótowo (Ch) chłopiec¹².

---

¹⁰ Szerzej na ten temat zob. np. w: A. Zelma, Korelacja nauczania religii i edukacji regionalnej w gimnazjum, w: Rodzina – szkoła – Kościół. Korelacja i dialog, pr. zb. pod red. P. Tomasik, Warszawa 2003, s. 170–181.

¹¹ Tę grupę respondentów tworzyli uczniowie klas I–II Szkoły Zawodowej oraz I–III Liceum i Technikum Zawodowego.

¹² Wypełnione przez młodzież kwestionariusze sondażu diagnostycznego są w posiadaniu autorki artykułu.

III. WYNIKI BADAŃ ŚWIADOMOŚCI REGIONALNEJ KATECHIZOWANEJ MŁODZIEŻY

Całokształt świadomości regionalnej młodzieży konstituowany jest przez różne komponenty. Jeden z nich stanowi deklarowany sposób zrozumienia „małej ojczyzny” oraz ocenę czynników decydujących o więzi z regionem. Dane liczbowe uzyskane w badaniu tych kategorii wskazują na właściwe rozumienie „regionu”. Dla chłopców najczęściej „mała ojczyzna” jest miejscem zamieszkania (wsią, gminą, miasteczkiem, miastem, dzielnicą) (34,7%), regionem, z którego pochodzą (24,7%), obszarem związanym z tym, co bliskie, na przykład z domem rodzinnym, sąsiedztwem, krajobrazem, miejscową kulturą i tradycją (20,7%) oraz najbliższą okolicą, którą kochają (16,7%). Nieliczni dodają, iż „mała ojczyzna” jest miejscem, w którym są kochani (3,2%).

Określając czynniki decydujące o więzi młodego pokolenia z regionem, katechizowani często zaznaczają, że najważniejszy jest przekaz tradycji regionalnych w rodzinie (36,9%) i stałość zamieszkania pokoleń (35,0%). W grupie respondentów 11,0% dostrzega wychowawcze znaczenie wysiłku nauczycieli, którzy zapoznają z dziedzictwem regionu. Trochę mniej osób, bo 10,3% dodaje, że wysiłek rodziców, którzy zapoznają z dziedzictwem regionu i wspomagają w utożsamianiu się z regionem, decyduje o więzi młodego pokolenia z „małą ojczyzną”. Poza tym w badanej grupie 6,8% zaznacza, iż osobista obserwacja otaczającego środowiska regionalnego pomaga w tworzeniu więzi z regionem. Na tej podstawie można sądzić, że zdecydowana większość katechizowanych chłopców ma poczucie przynależności do określonej społeczności lokalnej i potrafi wskazać na czynniki decydujące o więzi młodego pokolenia z regionem.

Ważnym elementem kształtowania się świadomości regionalnej katechizowanych są działania wspomagające ich w poznawaniu i umiłowaniu regionu. Analiza odpowiedzi na pytanie odnoszące się do tej kwestii wskazuje, że duża grupa respondentów dostrzega znaczenie czynności edukacyjnych związanych z wyposażeniem dzieci i młodzieży w wiedzę o regionie i jego kulturze (39,8%). Z kolei 21,7% respondentów wskazuje na znaczenie przyjaznych, opartych na tradycjach regionalnych relacjach w życiu rodzinnym i w szkole. Wśród badanych są także osoby, które piszą, iż wspomaganie młodzieży w poznawaniu i umiłowaniu regionu dokonuje się dzięki: zwracaniu większej uwagi na przekaz tradycji regionalnych w rodzinie (13,7%), postępowaniu zgodnym z zasadą, że dbałość o „małą ojczyznę” jest obowiązkiem każdego człowieka (12,9%), krzewieniu uczucia przyjaźni i szacunku dla wartości i dorobku każdego regionu (6,4%). Jednocześnie część katechizowanej młodzieży postrzega potrzebę ograniczenia wpływu kultury amerykańskiej (3,2%) i ulepszenia działalności stowarzyszeń, propagujących dziedzictwo kulturowe regionu (2,4%).

Chcąc pogłębić zagadnienie traktujące o wspomaganii młodzieży w poznawaniu i umiłowaniu regionu, poproszono respondentów o wybranie spośród wielu propozycji tylko jednej — tej, która, ich zdaniem, daje największą gwarancję rozwijania świadomości regionalnej. Najważniejszym działaniem edukacyjnym jest, zdaniem badanych, wyposażenie dzieci i młodzieży w wiedzę o regionie i jego kulturze (44,5%). Znacznie mniej ankietowanych chłopców (21,8%) uważa, że

należy wprowadzić bardziej przyjazne, oparte na tradycjach regionalnych relacje w życiu rodzinnym i w szkole. 13,2% badanych proponuje, by większą uwagę zwrócić na przekaz tradycji regionalnych w rodzinie, a 11,4%, by postępować zgodnie z zasadą, że dbałość o „małą ojczyznę” jest obowiązkiem każdego człowieka. Krzewienie uczucia przyjaźni i szacunku dla wartości i dorobku każdego regionu podkreśla 6,4% respondentów. Wśród najmniej istotnych działań, gwarantujących wspomaganie młodzieży w poznawaniu i umiłowaniu regionu, znajdują się: ograniczenie wpływu kultury amerykańskiej (1,4%) i ulepszanie działalności stowarzyszeń propagujących dziedzictwo kulturowe regionu (1,4%). Z powyższych danych wynika, że respondenci dobrze orientują się w zakresie czynności edukacyjnych, wspomagających młode pokolenie w rozwijaniu komponentu poznawczego świadomości regionalnej, potrafią bowiem wskazać na istotne — dydaktyczno-wychowawcze działania związane z poznawaniem i umiłowaniem regionu przez młodzież.

Ważne dla kształtowania świadomości regionalnej wydają się źródła, z których młodzież pozyskuje wiedzę o regionie. Z wypowiedzi respondentów wynika, że duża grupa katechizowanych (32,2%) poznaje region za pośrednictwem radia i telewizji, 18,2% wiedzę o regionie przyswaja od rodziców, 15,2% z regionalnej prasy, a 14,6% od dziadków. Znacznie mniej badanych (6,9%) stwierdza, że „małą ojczyznę” poznaje za pośrednictwem szkoły — nauczycieli i wychowawców. Katechizowani (5,1%) wskazują na internet jako źródło wiedzy o regionie i jego kulturze. Część młodzieży wymienia także lekcje religii (3,6%), kolegów i koleżanki (3,3%) oraz książki historyczne o regionie (0,9%). Na podstawie tych danych można wnioskować, że znaczną rolę w poznawaniu „małej ojczyzny” spełniają środki społecznego komunikowania, zwłaszcza te o zasięgu regionalnych. Jednocześnie młodzież dostrzega wpływ rodziny, także pokolenia dziadków. Mniejsze znaczenie przypisuje jednak szkole, od której oczekuje edukacji regionalnej. Respondenci (50,7%) wyrażają pogląd, że edukacja regionalna w szkole powinna polegać na wyposażeniu ucznia w zasób wiedzy geograficznej, społecznej i kulturowej o własnym regionie — w powiązaniu z szerszą rzeczywistością narodową, państwową, a nawet międzynarodową. Znacznie mniej osób (18,5%) stwierdza, że do istoty edukacji regionalnej należy pomaganie uczniom w odkrywaniu wielorakich wartości tkwiących w kulturze regionalnej — w kontekście wartości narodowych, państwowych i ogólnoludzkich. 13,1% młodzieży wskazuje, że: *w kształtowaniu świadomości regionalnej ważną rolę spełnia edukacja regionalna, której istota polega na zachęcaniu młodego pokolenia do aktywnego udziału w życiu społeczności lokalnej.* Badani uczniowie (11,2%) czasami dodają, że edukacja regionalna obejmuje wspomaganie młodzieży w kształtowaniu postaw, które są zdolne uznawać i kultywować tradycje regionalne. 3,5% respondentów utożsamia edukację regionalną z przygotowaniem wychowanków do odpowiedzialnego udziału w życiu społecznym regionu. 1,5% badanych twierdzi, że edukacja regionalna powinna polegać na kształtowaniu tak zwanej tożsamości pluralistycznej, czyli na poznawaniu siebie i własnego zakorzenienia w bliskiej społeczności, kulturze, terytorium, by lepiej odczytywać i interpretować zachowanie innych oraz uczyć się szanować ich odmienność. Również tyle samo respondentów istotę edukacji regionalnej postrzega w przygotowaniu młodzieży do identyfikacji z war-

tościami regionalnymi. Analiza tych danych dowodzi, że młodzież zdaje sobie sprawę z istoty edukacji regionalnej, dostrzegając jej różne aspekty, także te związane z kształtowaniem świadomości regionalnej. Jednocześnie potrafi wymienić rodzaje wpływu szkoły w zakresie nauczania i wychowania regionalnego. Koncentrują się one wokół istotnych dla świadomości regionalnej działań edukacyjnych. Hierarchia wpływu szkoły na szeroko rozumianą edukację regionalną jest następująca: uczy aktywnego zaangażowania w życie regionu (31,0%), podejmuje działania, które pomagają w umiłowaniu regionu (17,6%), pomaga w poznawaniu wartości tkwiących w regionie (12,9%), uwrażliwia na dziedzictwo regionalne (9,4%), przekazuje tradycje regionalne (7,1%). Duży procent badanych (22,0%) stwierdza, że szkoła nie realizuje edukacji regionalnej, a w konsekwencji nie wspomaga w kształtowaniu świadomości regionalnej. Powyższe wyniki pokazują, iż szkoła w nikłym zakresie wspomaga młodzież w kształtowaniu świadomości regionalnej.

Uwzględniając fakt, że nauczanie religii *winno [...] wypełniać zarówno zadania postawione przez Kościół, jak i wybrane cele, wyznaczone przez szkołę [...]*, [na przykład poprzez] *włączenie katechety szkolnego w zakres odpowiedzialności za realizację planu wychowawczego i dydaktycznego szkoły*¹³, zapytano uczniów o zaangażowanie nauczyciela religii w kształtowanie świadomości regionalnej. Najpierw postawiono pytanie: „W jaki sposób, Twoim zdaniem, katecheta wpływa na kształtowanie świadomości regionalnej młodzieży?”. Dane statystyczne uzyskane w badaniu tej kategorii przedstawiają się niezbyt optymistycznie, wskazują bowiem na niewielki udział nauczyciela religii w edukacji regionalnej. 33,9% respondentów stwierdza, że katecheta w żaden sposób nie wpływa na kształtowanie świadomości regionalnej młodzieży. W badanej grupie są także osoby, które postrzegają udział nauczyciela religii w edukacji regionalnej. Piszą one, że katecheta: pomaga w stopniowym poznawaniu dziedzictwa kulturowego regionu i jego związków z dziejami Kościoła oraz w poznawaniu i zachowaniu religijnych tradycji regionalnych (18,4%), wskazuje na rolę Kościoła w rozwoju kultury regionalnej (16,3%), zachęca do umiłowania regionu i aktywnego udziału w jego życiu społeczno-kulturalnym (6,7%). Jeden z badanych napisał, że: *katecheta wpływa na kształtowanie świadomości regionalnej młodzieży, wskazując, iż dziedzictwo kulturowe regionu jest nośnikiem wartości* (Ch 38) — podobnie sądzą nieliczni respondenci (3,8%). Odnotowano też (2,5%) podobne wypowiedzi jak ta: *katecheta, świadcząc o szacunku dla tradycji regionalnych pomaga nam w uświadamianiu sobie skąd pochodzimy, jakie są nasze korzenie, z jakim miejscem powinniśmy utożsamiać się* (Ch 12). Można zatem przyjąć, że młodzież tylko w niewielkim zakresie dostrzega udział nauczyciela religii w procesie nabywania świadomości regionalnej. Co więcej, znaczna grupa respondentów nie ma żadnych propozycji odnośnie do zaangażowania katechety w zakresie wspomagania młodzieży w nabywaniu identyfikacji z regionem. Stąd w pozyskanych wypowiedziach pojawiają się stwierdzenia: „nie wiem” (15,7%) i „katecheta nie pomoże” (10,2%). Pozostałe osoby proponują, by katecheta ukazywał ciekawe tradycje regionu

¹³ Konferencja Episkopatu Polski, Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce, Kraków 2001, s. 82.

(36,9%), organizował wycieczki i pielgrzymki po regionie (13,1%), zachęcał do poznawania regionu (10,2%), zapoznawał z całym dziedzictwem kulturowym regionu (7,6%), więcej czasu poświęcał na podejmowanie tematów związanych z regionem i diecezją (5,1%). Trzech respondentów (1,3%) proponuje przekazywanie Słowa Bożego w kontekście kultury regionalnej. Na pytanie dotyczące sposobów, jakie powinien stosować katecheta, wychowując młodzież do poszanowania regionalnego dziedzictwa kulturowego. Wielu respondentów (21,4%) stwierdza, że nie wie i dodaje, przykładowo: *Katecheta sam powinien wiedzieć, co i w jaki sposób ma robić, by wspomagać nas w uświadamianiu sobie więzi z regionem* [Ch 34]. Niektórzy uważają, że: *katecheta nie powinien nic robić w wychowaniu młodzieży do poszanowania regionu* (15,7%). Dużą wartość diagnostyczną mają wypowiedzi respondentów, którzy piszą, że katecheta powinien ukazywać ciekawe tradycje regionalne i zapoznawać z dziedzictwem regionu (20,5%), zachęcać do zainteresowania się regionem i jego kulturą (16,2%), organizować wycieczki i pielgrzymki po regionie (13,5%), podkreślać rolę Kościoła w rozwoju regionu (8,3%), krzewić szacunek dla wartości regionu (4,4%). Oczekiwania te są tożsame z poglądami młodzieży dotyczącymi udziału nauczyciela religii we wspomaganiu młodzieży w nabywaniu identyfikacji regionalnej. Skłaniają do zastanowienia się nad pytaniami: dlaczego młodzież, dostrzegając brak wpływu szkolnego nauczania religii na proces kształtowania się świadomości regionalnej, nie potrafi podać propozycji umożliwiających podniesienie efektywności edukacyjnej? Czy rzeczywiście katecheta w niewielkim zakresie wpływa na wychowanie regionalne uczniów, jak to określili badani? Czy nie chodzi tu przede wszystkim o negatywne odniesienie do katechety i jego działań w wypadku braku zainteresowania lekcją religii? Można przyjąć wersję jednostronnego postrzegania przez młodzież roli nauczyciela religii — jako tego, który jedynie przekazuje treści wiary i wspomaga w formowaniu postaw wiary, a nie jako nauczyciela, wychowawcę i świadka wiary, zaangażowanego we wszechstronny rozwój katechizowanych uczniów.

W końcowej części sondażu diagnostycznego zapytano respondentów, co jeszcze chcieliby napisać na temat edukacji regionalnej współczesnej młodzieży polskiej. Dane statystyczne rejestrujące odpowiedzi na to pytanie przedstawiają się mniej optymistycznie. Odślaniają fakt, że 30,5% badanych nie wie, co jeszcze chce napisać o edukacji regionalnej młodego pokolenia. 25,5% stwierdza, że szkoła nie zapoznaje z kulturą regionu, 14,5%, że nikt i nic młodzieży nie pomoże w nabywaniu świadomości regionalnej, a 11,7%, dodaje, że: *edukacja regionalna nic nie zmieni, bo w regionie jest bieda i to przede wszystkim trzeba zmienić*. Zdecydowanie mniej badanych pisze, że szkoła nie uczy niczego więcej niż jest w podręcznikach (1,8%). Obok tych wypowiedzi pojawiają się także stwierdzenia, że należałoby więcej rozmawiać o tym, co dzieje się w regionie (7,3%), organizować różne imprezy związane z kulturą regionu (6,4%), poszerzać wiedzę o regionie i wpływie Kościoła na to, co się w nim dzieje i dzieje (2,3%). Takie wypowiedzi respondentów odzwierciedlają bardzo ważny aspekt ich pesymistycznego spojrzenia na procesy społeczno-kulturowe w regionie i edukację regionalną. Pomimo to w odniesieniu do badanej młodzieży jawią się realne możliwości konkretnego wsparcia, jakiego powinna udzielać szkoła. Aby uzyskać pozytywne efekty w tych

działaniach edukacyjnych, konieczny jest systematyczny, zintegrowany wysiłek zarówno nauczycieli, jak też katechetów i duszpasterzy.

IV. PODSUMOWANIE

Ukazany z ogromnym uproszczeniem, z uwzględnieniem tylko niektórych komponentów, obraz świadomości regionalnej katechizowanej młodzieży odsłonił i przybliżył trudno dostępną rzeczywistość, związaną z tożsamością i identyfikacją regionalną. Świadomość ta jest w dużej mierze uzależniona od wielostronnej i zintegrowanej edukacji regionalnej, realizowanej w rodzinie, szkole, otoczeniu. Potwierdzają to dane ujawnione przez badaną młodzież.

Na podstawie wszystkich rozproszonych wyników i szczegółowych interpretacji jakościowych można wnioskować, że badana populacja młodzieży potrafi właściwie określić komponenty świadomości regionalnej. W umyśle respondentów występują kategorie określane przez socjologów i pedagogów jako „mała ojczyzna”, „region”, „więź z regionem”, „edukacja regionalna”. Najczęściej wiążą się one z tym, co bliskie — miejscem zamieszkania, regionem pochodzenia, otoczeniem, które kochają, i w którym czują się kochani, z miejscową kulturą i tradycją.

W wielu wypadkach świadomość regionalna młodzieży jest skutkiem czynników środowiskowych, takich, jak na przykład przekaz tradycji w rodzinie, stałość zamieszkania. Rzadziej natomiast kształtuje się pod wpływem szkoły i osobistej obserwacji otoczenia. Stąd też badani szczególne znaczenie w poznaniu i umiłowaniu „małej ojczyzny” przypisują wiedzy o regionie i jego kulturze oraz pielęgnowanym w rodzinie tradycjom regionalnym. Znajduje to również odzwierciedlenie w źródłach, z których czerpią wiedzę o regionie. Badani zaznaczają, że „małą ojczyznę” poznają głównie za pośrednictwem radia i telewizji, regionalnej prasy, rodziców i dziadków. Ich zdaniem, nauczyciele w niewielkim zakresie przyczyniają się do poznawania regionu i jego dziedzictwa kulturowego. Stąd wielu respondentów uważa, że szkoła nie realizuje edukacji regionalnej. Inni wpływ szkoły na poznanie dziedzictwa kulturowego regionu i identyfikację z „małą ojczyzną” ograniczają do pojedynczych działań, najczęściej związanych z okolicznościowym zaangażowaniem w życie regionu, poznawaniem — podczas wycieczek — wartości regionalnego dziedzictwa kulturowego.

Niejasne wydają się być uzyskane odpowiedzi na pytania o wpływ katechety na kształtowanie świadomości regionalnej. Znaczna grupa badanych nie postrzega żadnego udziału nauczyciela religii w procesie identyfikacji z „małą ojczyzną”, a inni wskazują na podejmowane przez niego różne działania dydaktyczno-wychowawcze, wspomagające edukację regionalną. Najczęściej wiążą je z ukazywaniem roli Kościoła w rozwoju kultury regionalnej oraz ze wspomaganie w poznawaniu i zachowywaniu religijnych tradycji regionalnych. Tak więc proponując sposoby zaangażowania nauczyciela religii w proces kształtowania świadomości regionalnej część młodzieży stwierdza, iż katecheta nie powinien angażować się w edukację regionalną. Inni nie potrafią określić własnych oczekiwań z tym związanych. Są także respondenci, którzy postulują, by katecheta ukazywał ciekawe tradycje regionalne, organizował wycieczki i pielgrzymki po regionie oraz

przekazywał Słowo Boże w kontekście kultury regionalnej. Wielu badanych akcentuje nie tyle potrzebę edukacji regionalnej, ile zmiany polityki społecznej w regionie warmińsko-mazurskim, zwracając uwagę na fakt bezrobocia i ubóstwa materialnego, oczekując najpierw zmian w tym zakresie, a dopiero potem ukazowania regionalnego dziedzictwa kulturowego. Można się zatem zastanowić, czy takie podejście do kwestii związanej z udziałem nauczyciela religii w kształtowaniu świadomości regionalnej młodzieży to tylko uwarunkowanie rozwojowe i kulturowe, czy też społeczne.

Wstępne rozpoznanie kwestii związanych ze świadomością regionalną katechizowanej młodzieży jest bardzo ważne. Budzi nadzieję na ukształtowanie się grupy młodego pokolenia, która identyfikuje się z regionem i aktywnie angażuje w życie społeczne. Pozwala także poszukiwać nowych strategii edukacji regionalnej w szkolnym nauczaniu religii i stosować je w praktyce katechetycznej. Wymaga jednak dalszych, pogłębionych badań — z zastosowaniem metody paradygmatu pastoralnego.

DAS REGIONALBEWUSSTSEIN DER KATECHISIERTEN JUGEND VOR DEM HINTERGRUND EMPIRISCHER UNTERSUCHUNGEN

ZUSAMMENFASSUNG

Das regionale Bewusstsein ist im großen Maße abhängig von der vielseitigen und integrierten regionalen Erziehung, verwirklicht in der Familie, der Schule und der Umgebung. Dies bestätigen die in diesem Artikel analysierten statistischen Angaben, die anhand von Äußerungen ausgewählter Jugendgruppen bearbeitet wurden. Daraus ergibt sich, dass das regionale Bewusstsein der Jugend in vielen Fällen Umweltfaktoren zu verdanken sei, so z. B. den Weisungen der Tradition in der Familie, des ständigen Wohnortes. Seltener formt es sich dagegen unter dem Einfluss der Schule bzw. persönlicher Beobachtung der Umgebung. Dies findet gleichfalls eine Widerspiegelung in den Quellen, die der Jugend zur Wissensergänzung über die Region dienen. Die Befragten betonen, dass sie die „engere Heimat“ hauptsächlich dank Rundfunk und Fernsehen, regionaler Presse, den Eltern und Großeltern kennen lernen. Ihrer Meinung nach tragen Lehrer, auch Religionslehrer, in geringem Maße zum Kennenlernen der Region und ihres Kulturerbes bei. Daher nimmt eine bedeutende Gruppe der Befragten den Anteil des Religionslehrers am Prozess der Identifizierung mit der „engeren Heimat“ nicht einmal wahr. Selten unternommenes didaktisches Erziehungshandeln unterstreichen andere. Am häufigsten werden dabei die Rolle der Kirche in der Entwicklung regionaler Kultur und ihre Unterstützung religiöser regionaler Traditionen hervorgehoben. Zugleich unterstreichen zahlreiche Befragte nicht so sehr die Notwendigkeit regionaler Erziehung, als vielmehr gewünschte Änderungen der Sozialpolitik in der ermländisch-masurischen Region.